

A SZERKESZTŐK ELŐSZAVA

A hat tanulmányt egybegyűjtő kötetünk központi témája a prófétizmus, ezen belül a bibliai prófétizmus. Ennek egyrészt tágabb közegét, másrészt a héber Biblia Próféták korpuszának összefüggéseit és egy-egy könyvének szerepét, más bibliai könyvekkel való kapcsolatát, illetve történeti háttérének és teológiai tartalmának egymáshoz való viszonyát törekszik bemutatni az antológia. A szerzők választása tükrözi a 21. századi vallás- és bibliatudományt meghatározó akadémiai kultúrákat: képviselteti magát az európai, az izraeli és az észak-amerikai kutatói kör. A tudományos világ e képviselőinek választása nemcsak reprezentálása kíván lenni a három földrajzilag meghatározott „iskolának”, hanem a közelítések komplementaritásában (lásd pl. a közlekeleti prófétaságot tárgyaló tanulmányok) és témájában tükrözi azt a hídverést is, amely az akadémiai kultúrák jelen helyzetét és törekvését is jellemzi: a kötet kultúrák találkozását teremti meg a szerzők személyének választásában és a prófétai könyvek kontextuális bemutatásában egyaránt.

A válogatás aktualitását jelenti, hogy közvetlen módon szemlélteti azt a paradigmaváltást, amely a 21. század első évtizedétől vált uralkodóvá a Biblia, és különösen a zsidók és keresztények közös örökségét jelentő Ószövetség könyveinek kutatásában. A 19–20. század jellemző törekvése az volt, hogy a történeti próféták tevékenységéhez minél közelebb jussanak, igehirdetésük elemeit feltárják, és a későbbi redakciós tevékenységet ezáltal (olykor észrevétlenül) másodlagos jellemzővé degradálták vagy attól lényegileg független, később harmonizált elemekként kezelték. A 20. század közepétől ezzel párhuzamosan megjelenő, a szöveg és a könyvek végső formáját szem előtt tartó szinkronikus módszerek, azáltal, hogy a hangsúlyt az eredeti prófétai üzenet feltárása helyett a könyv egésze által képviselt prófétai üzenetre helyezték, előmozdítói lettek annak a kérdésfeltevésnek, amely a könyv kialakulásának, a könyv formálódásának folyamatára mint üzenetközvetítő eszközre irányult. Nem jelenti ez a redakció szerepének semmibe vételét, ahogyan ezt *Jakob Wöhrle* írása érzé-

kelteti. Azonban a 21. században előtérbe kerülő, eredetet és végső formát egyaránt szem előtt tartó, a történelem kinyilatkoztatást közvetítő szerepét tudatosító folyamatos továbbírás elméletek a prófétai üzenet feldolgozásában és továbbadásában tevékeny, az elődök hagyományaiban jártas és saját koruk társadalmi, erkölcsi és vallási problémái iránt érzékeny „írástudó prófétakörök” jelentőségére irányítják a figyelmet. Jól illusztrálja ezt a szemléletváltást a kötet egyes könyveket bemutató három tanulmánya.

A gyűjteményes kötet három írása egy eddig elhanyagolt témát állít előtérbe. A Tizenkét próféta gyűjteményéről mint gyűjteményről a múlt századig szakmai körökben is kevés szó esett. Mi több, a könyvek mérete miatt meghonosodott és félreértésre adott okot a gyűjteményben szereplő könyvek „kispróféták” megjelölése. Ez a megnevezés másodrendű jelleget, kisebb jelentőséget sejtet. Mára a nemzetközi kutatásban ezt a megjelölést tudatosan kerülik, és az érdeklődés a gyűjtemény egésze felé fordult. Arra a kérdésre keresik a választ, hogy miként tanúskodik a gyűjtemény Izrael perzsa kori belső feszültségeiről, dilemmáiról, hogyan érzékelteti azt a nemzeti identitáskeresést, ami a babiloni fogság után a próféták korának Kr. e. 5. századi lezárulásáig tart, és amelyik a hellenisztikus korban a kultúrák újabb találkozásának köszönhetően ismét előtérbe került. Kötetünk igyekszik pótolni azt a hiányt, ami e méltatlanul elhanyagolt korpusz publikáltságában mutatkozik. Így szeretnénk ahhoz hozzájárulni, hogy a távolról sem kis jelentőségű gyűjtemény méltó helyére kerüljön a mai kulturális és vallási emlékezetben.

A kötetben közölt írások a bibliai prófétizmus és a héber Biblia Próféták gyűjteményének kutatásában megjelent számos új szempontot állít előtérbe. Az ókori Közel-Kelet prófétai szövegemlékeinek bemutatása és hagyományainak hangsúlyozása rávilágít, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat az összefüggéseket, amelyek a kánoni írásokat a tágabb közel-keleti vallási előzményekkel vagy Biblián kívüli kortárs szövegekkel kötik össze. Jól látható ez *Paolo Merlo* két tanulmányában. Hasonlóképpen, a közölt tanulmányok a Biblián belüli szövegekkel foglalkozva, jogosan nem elégszenek meg azzal, hogy egy-egy könyvet önmagában vizsgáljanak, hanem a szó szoros értelmében értelmezések,

amelyek más bibliai művekkel összevetve, jól ismert szemlélet keretébe illesztve tárják fel egy-egy könyv szerepét és teológiai célját, tartalmát. Jó példa erre *Thomas Römer* írása, amely Jeremiás könyvét a deuteronomisztikus történetírás összefüggésében vizsgálja, vagy *Tova Ganzel* Joel „időtlen” könyvével foglalkozó cikke. Lényeges szempont a bibliai könyvek alakulásának történelmi kontextusa, a perzsa kor és hellenisztikus korszak prófétai korpuszt formáló szerepe. Erre mutat rá *Tova Ganzel* említett munkája mellett *Jakob Wöhrle* és *Hervé Gonzalez* dolgozata. Az utóbbi szerző Zakariás könyvének 9–14. fejezetét vizsgálva rámutat, hogy a könyvek létrejöttében hogyan, miért és milyen szociohistorikus szempontok játszhatnak szerepet.

A továbbiakban a fenti szempontokat érvényesíteni szándékozó, tervezett kötet szerzőit és tartalmát mutatjuk be röviden.

Paolo Merlo a római Pontificia Università Lateranense tanárának két tanulmánya (Prófétaság az ókori Közel-Keleten. A jelenség áttekintése és az összehasonlítás nehézségei, illetve Az újasszír prófécia és a Biblia üdvorákuluma). Egy lehetséges összehasonlítás motivációi, formái és tartalma) a bibliai profétizmust a közel-keleti prófétai szövegemlékek tükrében veszi szemügyre. Az első tanulmány Mari, Mezopotámia és Egyiptom szövegtanúit idézve vázolja az ókori közel-keleti prófétai tevékenység panorámáját és mutatja be az összehasonlítás lehetőségének határait és kihívásait. A második pedig az Asszíriával a Kr. e. 9–7. században intenzív politikai kapcsolat, az újasszír és bibliai szövegekben egyaránt megjelenő királyi címzett és társadalmi kérdések, valamint az újasszír prófécia bibliai prófétai mondásokhoz hasonlóan gyűjteménybe rendezett tanúi okán mutatja be a formai és tartalmi egyezéseket, eltéréseket, kizárólag az üdvorákulumokra szorítkozva.

Thomas Römer, az Université de Lausanne professzora egy, a kutatók körében konszenzust jelentő tény, Jeremiás könyve és a deuteronomisztikus történetírás kapcsolatának ered nyomába, hogy a kettő közötti számos kereszthivatkozást bemutasson és elemezzen (Jeremiás könyvének keletkezése mint kiegészítés az úgynevezett deuteronomisztikus történetíráshoz). Ennek alapján arra a következtetésre jut, hogy a Jozijára vonatkozó historizáló meg-

jegyzés éppúgy, mint a 40 év nem történeti adatok, hanem olyan irodalmi eszközök, amely a prófétai könyvet a deuteronomista szemléletében fontos Jozija-féle reformhoz kapcsolja.

Tova Ganzel a ramat-gani Bar-Ilan University professzora. A kutatónő jelen tanulmányában (Az összetört álom. Joel próféciái: híd Ezekiel és Aggeus között?) emlékeztet a Joel könyve keletkezési korára vonatkozó vélemények széles (Kr. e. 9. századtól Kr. e. 4. századig változó) spektrumára. A többség által képviselt babiloni fogság utáni datálás alapján indulva nyelvi, irodalmi és tematikus érvek alapján Joel könyvét a hazatérést követő restaurációs időszak kezdetére helyezi. Joel az Ezekiel könyvében megfogalmazott apokaliptikus, áldozatbemutatás és a templom már engedélyezett helyreállításának reményében áll, amelyet véleménye szerint ismer is. Ugyanakkor még hiányzik belőle az a népet ösztönző, sürgető hangvétel, amellyel Aggeus és Zakariás buzdít a templom építésére. Közelítése szerint Joel idején az Ezekiel által egyedül Istentől remélt, emberi cselekvést nem igénylő Második Szentély álma már szertefoszlott, ám az emberi erőfeszítést sürgető aggeusi állásfoglalás még nem érlelődött meg. Így szűkíti a könyv keletkezésének idejét a Kr. e. 537–520 közötti periódusra.

Jakob Wöhrle, az oldenburgi egyetem professzora a Tizenkét próféta gyűjteményét vizsgálja (Izrael identitása és a nemzetek fenyegetése a perzsa korban. Reflexiók a Tizenkét próféta könyvének rétegétől) a bennük gyakori, idegen nemzetek elleni orákulumok szemszögéből. Kutatóelődök nyomán ezt redakciós rétegnek tekinti, s rámutat, hogy egyetlen szerkesztőre vezethetők vissza. Ezt a szerkesztői munkát, amit az Izraelben élő és diaszporaszidóság közti különbségtétel hiánya, és minden történelmi ellenség JHWH ítéletébe helyezése jellemez, éppen ezen szemlélet alapján a késő-perzsa korra datálja.

Az utolsó tanulmány *Hervé Gonzalez*, az University of Lausanne másik kutatójának írása (A Zak 9–14 és Zakariás könyvének folytatása a ptolemaida időszak alatt). Azokat a társadalomtörténeti okokat igyekszik feltárni, amelyek Zakariás könyve (Zak 1–8) kiegészítéséhez vezettek. A Zak 9–14 kiemelkedő témáit (Jeruzsálem nemzetek ellen folytatott küzdelme; a JHWH-próféták hanyatló korszaka; ítélet a pásztorok fölött), valamint az irodalmi

és stilisztikai elemeket vizsgálva rámutat, hogy a kiegészítés a ptolemaida korszak azon szemléletét tükrözi, amikor a prófétaikorpust a kulturális változásokkal szembeni kritikaként értelmezték újra. A korabeli apologetika megnyilvánulása az erőszakos hellenizációval szemben.

Kötetünket ajánljuk mindazoknak, akik a „sokszor és sokféle módon...”, próféták által és prófétaik gyűjteményekben is megjelenő Isten szavával szeretnének mélyebben megismerkedni, s ennek a Szónak történelemben, kultúrák találkozásában közepette és változó korokban megnyilvánuló hatékonyságát újra és eleven módon felfedezni.

Budapest, 2018. június 13.

Szatmári Györgyi és Szabó Miklós Xavér OFM